

גרמניה – החטא ושכרו

אריה סתיו

מוקדש לזכרו של צבי כהן

מקץ מלחמה זו, תפרח גרמניה כשם שלא פרח מעולם. נופיה ומחוזותיה החרבים ייבנו מחדש ובהם ערים חדשות ויפות מאלו שבעבר, וכפרים בהם תשכון השלוח. אירופה כולה תיקח חלק בתהליך השיקום. שוב נחזור ונהיה ידידי העמים שוחרי השלום. יחד אתם נביא מזור לצלקות העמוקות המכערות את פניה האצילות של יבשת זו. בשדות קמה יגדל לחם, שבר למיליוני הרעבים של היום. אדם ידע ברכה בעמלו, וממעמקי מעיין האושר האנושי יפיקו הכל שלוח ורוגע. התווה יודבר. לא עוד ישלוט ביבשת העולם התחתון, כי אם סדר, שפע ושלוש.

יוזף גבלס¹

גם מקץ אלף שנים לא ימחל העולם לגרמנים על פשעיהם.

הנס פרנק²

¹ נאום לאומה על חורבות הרייך, 19.4.1945, לכבוד יום הולדתו ה-56 של הפיר הרר (Göebels-Reden 1939-45, Dusseldorf 1972).

² במהלך משפטי נירנברג.

רטגי של המערב. מאידך גיסא, ברית בין דמוקרטיות מערביות נועדה לרסן את המיליטריזם הרה-השואה של גרמניה ולבייתה בדמות דמוקרטיה שוחרת שלום. במבט לאחור קשה שלא להתרשם מההצלחה להשיג את שני היעדים כאחד. ניצחון המערב על האימפריאליזם הסובייטי הושג במידה לא מעטה בסיועה של גרמניה ובשטחה, (ייעל גבהי" כפי שהגרמנים אוהבים להדגיש), ומוזה ארבעה עשורים ומעלה שהדמוקרטיה הגרמנית עומדת במבחן. יתרה מזו, 45 שנות שלום ושפע הן ללא ספק גולת הכותרת בהיסטוריה האירופית, ותקופת השלום הארוכה ביותר מאז ימי הביניים המאוחרים. תרומתה של הרפובליקה הפדרלית, על עצמתה הכלכלית ויצירתה הפוליטית, לעידן זה של שפע חסר-תקדים בתולדות היבשת, היא ללא ספק רבה מאוד, ויש הטוענים כי אף מכרעת.

אולם, חלום הארקדיה האירופי התגשם במערכת מאוזנת היטב של עולם דו-קוטבי שהתייצב מכוח מאזן האימה הגרעיני. עם שבירת האיזון, לאחר התפוררותה של ברית-המועצות נפער וקואום מדיני שהוא בלתי-נסבל בכל מערכת פוליטית, ועל אחת כמה וכמה במציאות האירופית רוויית המשקעים האתניים, הפיתויים הכלכליים, הדמוגרפיים והטריטוריאליים.

למותר לציין שארצות-הברית (המנצחת הגדולה בתחרות על ההגמוניה הגלובלית, אם כי לפי שעה בלבד), לא תמלא וקואום זה. גם מהעדר עניין במסכת הביזנטניית של

למותר לציין שדווקא גבלס, בתשפוכת הרגשות הטבטוניית האופיינית לו, היטיב לקרוא את ההיסטוריה מרעהו הנס פרנק, שממילא אמר את שאמר רק בתקוה לחמוק מחבל התלייה. אמנם, האופל המפיס-טופלי של הנפש הגרמנית אינו בהכרח עניינו של מאמר זה, אך אי-אפשר שלא לכרוך את זינוקה הנוכחי של גרמניה לקראת הגמוניה אירופית בשיקולים ארציונליים, הזרים בדרך כלל לחשיבה פוליטית במדינות מתוקנות, אולם מכריעים במקרה הגרמני. ל"בעיה הגרמנית" יתלווה תמיד ממד מטפיזי, מקברי משהו, המעורר אימה נסתרת מפני התפרצות מחודשת של געש הטירוף הטבטוני, ה-Furiosum Teutonicus הנודע, שבעטיו הציע ג"ה מורגן, יו"ר הוועדה המלכותית הבריטית לחקר פשעי הגרמנים במלחמת-העולם הראשונה (!) להקיא את גרמניה אחת ולתמיד מחבר העמים בני התרבות.³

³ ראה: "גרמניה האחרת", נתיב 3/90.

מעדה של גרמניה בתוך ברית נאט"ו נשען בשעתו על שני יעדים המשלימים זה את זה. מחד גיסא, גרמניה היתה משלט קדמי מול הסכנה הקרו-מוניסטית, ועל כן בעלת-ברית רבת-חשיבות במערך האסט-

המציאות האירופית,⁴ וגם בגין האתוס הדמוקרטי המונע ממנה השגת יעדים אימפריאליסטיים בקרב בעלות-בריתה הדמוקרטיות מאמש. אולם, הגורם המרכזי לאי-אונות האמריקנית הוא אבדן ההגמוניה הגלובלית של מעצמת-על זו בגין התפרקותן המהירה של הבריתות הצבאיות ברחבי תבל, אשר נועדו בשעתן לבלום את הסכנה הקומוניסטית, ועתה אין הן אלא אנכרוניזם היסטורי.⁵

אירופה עומדת אפוא על סף של עידן חדש אשר במרכזו חזון האיחוד, שהוא, כאמור לעיל, פרי עידן המלחמה הקרה והשוויון היחסי שבין מדינות המפתח ביבשת: צרפת, בריטניה, איטליה וגרמניה, שהמלט המלכד אותן היה האויב המשותף ממזרח.

אשר על כן, גם אם על-פני השטח ההצלחה האירופית מלאה, ושנת 1993 – היא שנת היעד לאיחוד האירופי – זה עתה החלה, הלא דווקא מתחת לפני השטח מתרחש תהליך היסטורי מנוגד, הבא לידי ביטוי במה שמכונה "איחוד גרמניה". אכן, "במה שמכונה" – שכן לא היה כאן איחוד כלל, אלא Anschluss דורסני וקשוח, על-פי מיטב המסורת הגרמנית, שבו בלעה הרפובליקה הפדרלית את שכנתה ממזרח על קרבה ועל כרעיה.

גרמניה המאוחדת מונה כעת 80 מיליון נפש בקירוב, (לעומת 56 מיליון נפש בכל אחת משלוש מדינות המפתח האחרות). התלי"ג שלה ישתווה במהרה לתלי"ג המשותף של צרפת ובריטניה, וצבאה (לאו מלתא זוטרתא בהקשר הגרמני), הוא הגדול ביותר ביבשת.⁶ הבונדסווהר, המונה חצי מיליון חיילים, היה עוד לפני האיחוד הצבא הגדול באירופה, ובעל חימוש קונבנציונלי המתקדם ביותר ביבשת. התוקפנות הגרמנית החדשה באה לידי ביטוי חדשות לבקרים. רשימת מצאי קצרה (וחלקית) דלהלן היא איור נאמן לכך:

■ ההכרה החד-צדדית בקרואטיה (ובוסניה) העמידה את הקהילה האירופית המופתעת בפני עובדה מוגמרת, וגררה אותה בעל-כורחה להתיישר עם הגרמנים.⁷ התנהגותה של גרמניה היא דוגמה מובהקת לכפיית רצונה על אירופה המערבית, שהרי קרואטיה, בעלת-בריתה הנאמנה של הרייך השלישי, דרושה לקוהל כשם שהיתה דרושה להיטלר – מוצא לים התיכון.

■ העלאת הריבית על המרק על-ידי ה"דויטשה בנק" זעזעה קשות את המערכת המוניטרית האירופית, והיא אחראית, בין היתר, לגל המיתון העובר על היבשת. אולם החלק החמור אינו בהכרח המעשה עצמו של העלאת הריבית (שהיתה דרושה לכלכלה הגרמנית לזירוז השקעותיה במזרח המדינה), אלא בידעיה מראש מה יקרה במערכת המוניטרית של הקהילה האירופית, והדחייה על הסף של טובת הכלל האירופי למען האינטרס הגרמני.

■ ההצעה הגרמנית למנות את הלמוט קוהל לנשיא הבא של מועצת אירופה, עם פרישתו הצפויה של ז'ק דלור (זאת, אם "יאיאות" קוהל לקבל תפקיד זה לידיו), מתקבלת באירופה בתחושה של חוסר נוחות, אך בלי ת ברה. הלא אין להעלות על הדעת שאם המעצמה הראשית באיחוד תיאולת להמליץ על מועמד שלה לתפקיד, יהיה מי שיעז להתנגד. ריכוז סמכויות כה רב בידי ראש מדינה גרמני לשעבר, אישיות רבת-כוח

ותוקפנית המזוהה עם ההגמוניה הגרמנית החדשה, עלול לרוקן מוסד זה מתוכן ולהפכו למכשיר נוסף של אכיפת הרצון הגרמני על אירופה.

■ כבר עתה נשמעים קולות הדורשים להגדיל את הייצוג הגרמני בפרלמנט האירופי ביחס לאוכלוסייה הכוללת של שתי הגרמניות. אם תתגשם תביעה זו (הדמוקרטית למופת), יהיו בידי גרמניה לא רק הרצון להגמוניה פוליטית אלא גם הכלים הפורמליים למימוש רצון זה.*

■ ב-30 באוגוסט 1992 הצהיר קלאוס קינקל, כי גרמניה תדרוש מושב קבע במועצת הביטחון, "בגין משקלה הכלכלי והפוליטי במערך העולמי החדש שנוצר". קינקל, מי שדקויות הניסוח שלו אינן מביישות את קודמו בתפקיד, הנס דייטרך גנשר, לא הרבה אפילו באירוניה ההיסטורית העולה מ"דרישתו". אחרי ככלות הכל, האם לא נוסד האו"ם ב-1945 בתגובה על מעשי הגרמנים במלחמת-העולם השנייה?

אלא שאירופה עברה זה לא כבר את שלב האל-חזור ביחסיה עם גרמניה. ברלין (כבר ברלין, ולא בון!) היא יותר מבירת המדינה הגדולה, החזקה והעשירה ביבשת; ברלין היא בירת האימפריה הגרמנית המתהווה מול עינינו ממש. אוסטריה היא גרמנית ("לפחות כמו בווריה", כדברי פטר מילר ב-European), וכלכלתה נשלטת זה מכבר בידי חברות גרמניות. בפועל אין הכלכלה האוסטרית אלא קבלן-משנה לתעשייה הגרמנית. קרוב ל-70 אחוזים מכלכלת ציכוסלר-בקה נמצאת בידיים גרמניות.⁸ ההשתלטות על הונגריה מצויה אף היא בעיצומה. אם נסיף את סלובניה וקרואטיה, (ושלזיה ופומרניה בעתיד הנראה כבר לעין), הנה אנו שבים אל המרחב ההבסבורגי, ה-Mitteuropa הקיסרותי, המשתרע על פני מרכזה של היבשת מן הים הצפוני והבלטי בצפון, ועד מבואות הים התיכון בדרום, ומנהר הריין במערב ועד הרי הקרפטים במזרח.

כאמור לעיל, עם קרוס הקומוניזם נותרה מערב אירופה ללא המלט המלכד של האויב המשותף, ועם העלייה הדרמטית בכוחה של גרמניה הופר האיזון הפנימי. כך נמוגו שתי העילות המרכזיות לאיחוד, ואנו עדים שוב למתכונת החוזרת על עצמה של כישלון החלום הפן-אירופי המלווה את היבשת מאז ימי קרל הגדול. חזון האיחוד קָשָׁל תמיד, שכן תמיד נמצאו מדינות, או קבוצות של מדינות, אשר האיחוד איים על עצם קיומן הלאומי. כך הקואליציה שקמה בהנהגת צרפת אל מול ניסיון ההשתלטות של בית הבסבורג, וכך הברית בהנהגת בריטניה (או אוסטריה) שקמה מול צרפת של המחפכה וצרפת של בונפרטה. במאה העשרים חזרה ההיסטוריה על עצמה בניסיונותיהם של הרייך השני של הקייזר וילהלם (1914-1918) והרייך השלישי (1939-1945) להדביר את אירופה תחת הגמוניה גרמנית. שני הניסיונות כשלו, למרבה המזל, אולם לא לפני שקרוב לשמונים מיליון איש שילמו בחייהם את מחיר המגלומניה הגרמנית.

האם יש אפוא רגליים לתקווה (אותה מטפחים הגרמנים במרץ), כאילו אימת העבר ולקחו, בתוספת ארבעים וחמש שנות דמוקרטיה, ריסונו ופוגגו את הדבקות הגרמנית ב-Deutschland über alles ואולי, נוכח סימני האזהרה ההולכים

⁴ הימנעותה של ושינגטון, שהיא כמות שקופה לחר-סראוניס, מלהתערב ב-מלחמת האזרחים ביוגוסלביה, היא עדות למגמה זו.

⁵ סגירת הבסיס האמריקני בפיליפינים, שהוא הגדול ביותר בעולם, ובעקבותיה ו-סולם של 295 בסיסים נוספים, ברחבי ארצות-הברית ומחוצה לה, הם עדות חותכת למגמה זו.

* מאז כתיבת שורות אלה אכן הוגדל מספר הצירים הגרמניים בפרלמנט ה-אירופי בשמונה-עשר (13 בדצמבר 1992). גרמניה היא עתה בעלת הנציגות הגדולה ביותר בפרלמנט, ובפועל (אם כי לא על-פי נוהל כתוב), היא מסוגלת לכפות על הפרלמנט את מדיניותה (הע"י המערכת).

⁶ קיצוץ תקציב הפנטגון ב-30 עד 100 מיליארד דולר, המתוכנן להתבצע עד 1997, יפגע בראש-בראשונה בהגבת הכוחות באירופה, אשר תקטן ב-שני-שלישים. דרישתם של האמריקנים מבלי-בריי תם להגדיל את הפוטנציאל הצבאי שלהם בהתאם, אינה צריכה עידוד רב במקרה הגרמני. אין ספק כי בתגובת השרשרת שתבוא, יוגדלו אף צבאות שאר המעצמות האירופיות המסורתיות.

⁷ מבין ונלע במיוחד היה מצבו של סירוס ונס, המתווך האמריקני במלחמת האזרחים ביוגוסלביה, אשר "התעלם" מן ההכרה הגרמנית, עד אשר אולץ להסתלק, בכורח הנסיבות.

⁸ קצב רכישת הקרקעות בחבל הסודטים, על-ידי גרמנים תושבי החבל ל-שעבר (במחירי מציאה), הוא כה מהיר, שאם לא ייפסק, יחזור החבל כולו בתוך שנים ספורות לידי הגרמנים.

סטאלין והיטלר. לעומת משטרו של סטאלין, "יש לראות במשטר הנאצי כמעט אידיולה ליברלית, שבה שרד משטר החוק". הבעיה עם קביעה תמוהה זו של ארנסט נולטה היא, שהוא צודק. גרמניה של חוקי נירנברג היתה מופת של מדינת חוק וסדר: החוק, הפרט והמדינה היו שהתמיס למשע.

דואר אשר כבש אותה בסערה ברעיונותיו הניאנדרטליים, שהגיש בלשון ביבים זלה ועילגת.

ואכן, דומה שלא היתה בתולדות רוח האדם בדיחה מקברית יותר ממילות ה"אוד"ה לשמחה" של שילר, שבתר הובן שם בני המקלה בסימפונה התשיעית. שהרי קהל אולם הקונצרטים שהתרגש בערב עד דמעות משנב ה"כל בני אדם אחים הם/באשר כנפם תמריא", הוא שיצא בבוקר אל מלאכת יומו בבורות הירי, בתאריהו ובמרתפי העינויים. והדעת נותנת שהחנוקים, הירויים והמעונים לא עמדו על דקויות התבונה בין שילר למנגלה, בין מוצרט לאייכמן, ומבחינתם המבחן המוסרי העליון לא נדון ב"מטפיסיקה של המוסר" לקנט, אלא בגיהנום הפיזי שחוללו צאצאיו במציאות. אשר על כן, בטיעון הגרמני (המושמע בלווית אנחה צדקנית), לפיו הנאציזם הוא תקלה היסטורית, שבה התדרדר עם ה-Dichter und Denker (משוררים והוגים) למעמד של Richter und Henker (שופטים ותליינים), חבויים סילוף היסטורי וכשל מוסרי כאחד.

למותר לציין שגם הטיעון הגרמני, לפיו הולך אותם היטלר שולל וכפה עצמו עליהם במוטש, מרמה וכחש, אינו עומד במבחן ההיסטוריה. הכל יודעים שבבחירות 1933 זכתה מפלגתו ל-38 אחוזים, אך לא הכל ערים לעובדה כי כבר בשנת 1938 מנתה התנועה הנאצית 8 מיליוני חברים, ועוד כמחצית המספר הזה שירת את זרועותיה השונות של המפלגה. כ-60 אחוזים מכלל הגרמנים, על נשיהם וטפם, היו אם כן נאצים. מה עורר אפוא את התפעלותם של הגרמנים והרץ אותם בהמוניהם אל זרועות הפיהרה? האם ליל הסכינים הארוכות? חוקי נירנברג? מרתפי העינויים של הגסטפו? ואולי רשת מחנות הריכוז שבהם נמקו מיליוני בני-אדם, ואולי ההכנות הגלויות למלחמה כוללת? אכן, אין מנוס מן המסקנה כי "גרמניה צללה לתהומות של ברבריות על פי חוק, ומתוך בחירה", על-פי ביטוי של ברטרנד רסל.¹⁰ יתרה מזו, בנציונל-סוציאליזם לא חל תהליך של סיאוב והקצנה שנשמט מכלל שליטה מידי הצמרת הפוליטית בתהפוכות האירועים ההיסטוריים, כשם שאירע במהפכה הצרפתית, וביתר שאת – במהפכת אוקטובר. לא היישום השגוי של האידיאל ההומני הוא שהיה לקריקטורה מקברית; היישום – במקרה הגרמני – תאם לחלוטין את עקרונות הגרמניות בלבושה הנאצי. רצח-העם שהתבצע בשנות הארבעים, ואשר שורשיו נטועים עמוק באתוס הגרמני, נהנה בשנות העשרים, ותוכנן לפרטיו בשנות השלושים. גילוי-הלב שבו חושף היטלר במיין קמפף (מקראת חובה לכל גרמני), את תכניותיו אחת לאחת, הוא עדות לכך. כאשר היטלר כותב ב-1924 שלהרמת המורל של חיילי החזית במלחמת-העולם הראשונה מן הראוי היה לחנוק 12 עד 15 אלף יהודים בגז.¹¹ – שהרי רבע מיליון החנוקים מגז גרמני במלחמה ההיא לא הספיקו להרמת מורל הגייסות – אין בדברים אלה בחינת הפלגת דמיון או מטפורה ספרותית; אלה דברים כהווייתם. זכורה תדהמת קציני מטהו של אייזנהאור למראה טורי הגרמנים החולפים על פני ערמות הגופות ותאריהו בשקט ובסדר מופתיים. האמריקנים ששילחו את אזרחי דכאו והעיירות הסמוכות למחנה ציפו לזעזוע, אך "ממבע פניהם של הגרמנים היה אפשר ללמוד לכל היותר כי אין דעתם נוחה מכך שהטרידו אותם לכאן בניגוד לרצונם בשעת בוקר מוקדמת זו", כפי שרשם ביומנו אחד מקציני המטה. ואכן ממה היה עליהם

ותוכפים, אופן חשיבה זה אינו אלא פרי האשליה ההיסטורית הניזונה מאופורטוניזם ומשאלות-לב, הסוללת את דרך המלך ל"מצעד האייוולת" מבית-מדרשה של ברברה טוכמן?

כאמור, פעמיים במאה הנוכחית טיבעו הגרמנים את העולם במרחץ-דמים שהיה ללא תקדים בכל פעם מחדש. בשתי הפעמים קרה הדבר כאשר הופר מאזן הכוחות לטובת גרמניה, וביזמתה. בימים אלה הוא מופר בשלישית. האם הסיסמה הנודעת "היום גרמניה – מחר העולם" תשוב לגלם את "הרצון לעצמה" הניטשיאני בארצם של פרידריך הגדול, ביסמרק והיטלר? עם כמה מהיבטיה של שאלה זו מבקש להתמודד המאמר דלהלן.

הנאציזם כמיצויה של הגרמניות

אמור, שיקולים ארציונליים, הזרים בדרך כלל לחשיבה פוליטית במדינות מתוקנות, הם רבי-השפעה במקרה הגרמני, ובנסיבות מסוימות אף מכריעים. כזה הוא הנאציזם; כלבוש פוליטי של אידיאולוגיה רדיקלית הוא ייחודי לגרמניה, מובנה באתוס של אומה זו, ובוודאי שאיננו הקצנה של פשיזם אירופי מצוי.

בנאציזם הגיעה הגרמניות לביטויה המרוכז והאוטנטי. שילוב הרצון לעצמה עם העדר סייגי מוסר היו להכלאה קטלנית, שזכתה למיצויה חסר התקדים ב-Weltanschauung הגרמני, שביסודו ה-Führerprinzip – עיקרון המנהיג, אשר הביא להזדהותו הגורפת של הגרמני המצוי עם דמותו של הפיהרה. ואכן, אדולף היטלר הוא בבחינת נייר לקמוס המשמש לאפיונו של הטבע הגרמני, שהרי רק בעיני הזר עורר האיש רגשות גיחוך, סלידה ופחד, כאלה השמורים אתנו למראה מוקיון אכזר ומאוס שפטפטיו הם עלבון לאינטליגנציה; אולם בעיני "עם הפילוסופים והמשוררים" זכה האיש, שהיה פסיכופט על-פי כל אבחון קליני, לרוממות של אל, ובה במידה שהיה ל-Führer שלהם היה גם ל-Denker של כלל הגרמנים. הנה אפוא לפנינו אומה שזיקקה את רוח האדם למדרגה עליונה של טוהר ביצירות שילר, קנט, בטוהובן, מוצרט,⁹ והיא זו שהתפלשה לרגלי צייר גלויות-

¹⁰ לשם השוואה, מספר חברי המפלגה ברוסיה הסובייטית בשנת 1922 (כלומר, חמש שנים אחרי המהפכה), לא עלה על 2 מיליון, באוכלוסייה כפולה ב-גודלה.

¹¹ ובמשון הטיבים של אדולף: Hatte man einmal Zwölf oder Funfzehntausend diese hebraischen Volkerverderber so unter Giftgas gehalten...

⁹ האוסטרים, שאינם חדלים להזכיר את מוצא של מוצרט אך "שוכחים" את מוצאם של היטלר ואייכמן, הם לצורך עניי-נונו בשר מבשרה של הגרמניות.

כשם שיוזוס שטרייכר הוא המשכו הישיר של מרתין לותר, כך טרבלינקה אוש-וויץ הם המשך הגיוני ל-נירנברג. כאן "שרמתי יהודי נירנברג ב-1493", חוליה במורשת עתיקת-יומין, שלא פסחה כמעט על שום כפר או עיר בגרמניה.

¹⁵ העובדה שנהגים למנות את הרברט ספנסר עם אבות הגזענות הנאצית תמונה ביותר. האיש, סניגור קטאי של חירויות הפרט ושל אינדיבידואליות, הוא היפוכו של האוניפורמיזם הרדני של הגרמניות.

¹² כדברי ריינר ריינהרט, פקיד בכיר של הבונדס-והר במינכן, שהגן בחום על "עיקרון התועלת" הגרמני, בשנת 1976.

¹³ E. Niekisch, *Das Reich der niederen Dämonen*, Hamburg: Rowohlt, 1953 ('ממלכת השדים הנחור-תיס').

¹⁴ איור אופייני לכך הוא ספרה של לני חייל השדר אה. שני הכרכים מחזיקים יחד 936 עמודים, אך רק 2 (שניים!) מוקדשים לה-בנת המניעים.

הם על-פי אותה סברה הקרקע עליה צמחו אלפרד רוזנברג ויוזף גבלס, והדברים ידועים.¹⁵

אולם תפיסה פופולרית זו, שהיתה בינתיים לאקסיומה, כוללת בתוכה סתירה פנימית ההופכת אותה על פיה. דרווין, ספנסר וצימברליין היו בריטים. רטאן וגובינו היו צרפתים. אולם לא בצרפת ולא בבריטניה היכו תורותיהם שורש. אל רטאן, גובינו וצימברליין לא התייחס איש ברצינות בארצותיהם, והדרוויניזם החברתי מאסכולת ספנסר מעולם לא חרג מדי האמות של האקדמיה.

אבל הנה, תורות בוסר שהיו ללעג בארצות תרבות התפשטו כמו אש בשדה קוצים בגרמניה. מה אירונית היא העובדה שיוסטון סטיוארט צימברליין נטש את מולדתו ועקר לגרמניה, שבה מצא כר נרחב לגזענות הארית לה הטיף. באיזו קלות קרס המסד המדעי של גרמניה – שלא נפל, ואף קרוב לוודאי שעלה על זה שבארצות השכנות – בפני תורות בוסר פרימיטיביות, כיסוי שקוף לגזענות בוטה ומניכאית, שהיו ניגוד כה חריף לפוזיטיביזם הוויקטוריאני של שלהי המאה.

הכשל המבני המצוי בהסבר זה מקורו ברתיעה מפני תמונת הראי המבעיתה שהגרמניות מספקת למי שמבקש להתבונן אל תוכה. ייחודו של הרשע הגרמני לא צריך לכאורה הוכחות. לית מאן דפליג שהגרמנים הביאו את מושג הטרגדיה למיצויו, ובכך קבעו קנה-מידה למוחלט. אך דווקא מן המוחלט חרד ההיסטוריון, ודווקא במקרה הגרמני, ודווקא בגין הגזענות הגרמנית, שהרי ההסכמה עם ייחודו של הרשע הגרמני לא רק שהיא הדבקת תו של קלון על מצחו של עם ותמונת ראי למעשי הגרמנים, אלא שהטיעון עצמו, המייחד אומה אחת מכלל האנושות, הוא טיעון "גזעני" המעניק לגיטימציה (ולו במישור הלוגי) לגזענות הגרמנית.

ועל-כן ההיסטוריון במצוקתו מבקש לו מפלט ברציונליזציה וממציא חדשות לבקרים הסברים הסותרים זה את זה, שהרי ממהותה של רציונליזציה שאין היא עומדת במבחן האנליטי. הדוגמאות לכך רבות, ואחת האופייניות שבהן היא הטיעון הרווח בדבר המשבר הכלכלי שפקד את

להזדעזע? הלא קראו על כך כבר ארבעים שנה קודם לכן, ומבחינתם רצח חרושתי לא היה אלא "ניצחוננו המושלם של עיקרון התועלת".¹²

אין להבין אפוא את התמיכה הגורפת בהיטלר מצד כלל האומה הגרמנית מבלי לקחת בחשבון את הא-מוסריות כקו דומיננטי באָתוס של אומה זו, אשר בנסיבות מסוימות היה למכנה המשותף הרוחני של כלל הגרמנים. היטיב להגדירו ארנסט ניקיש, ממתנגדי הנציונל-סוציאליזם, ומי ששילם על כך בשמונה שנות עינויי גוף ונפש במחנות הריכוז של הרייך. לפיו נמנים עם מאפייני הרוח הגרמנית:

...אכזריותו של מוג'הלב הפוחד ליטול אחריות על מעשי הזוועה שביצע, סנטימנטליזם זול פרי חתירה מתמדת למחוק את עקבות שחרון הדמים, התעמרות בסטיאלית בחלש וחסר-המגן והתרפסות יבנית בפני החזק, שקר המושרש במעמקי הרוח, שאינו יודע מה הם אמת, יושר, ואומץ-לב מוסרי...¹³

ואכן, ה"שקר המושרש במעמקי הרוח", הוא העומד מאחורי דבריו של ארנסט קלטנברונר, מפקד ה-SS והאחראי על מחנות ההשמדה, במשפטו, כי: "על אושוויץ נודע לי רק מעיתונות מערבית אחרי המלחמה". או הצו הראשון ב"עשרת הדברות" שהיה כתוב בפנקס השירות של כל חייל ווהרמקט, לאמור: "במלחמה על ניצחון ישמור החייל הגרמני על כללי האבירות בניהול מלחמה. אכזריות והרס לשמו הם מתחת לכבודו של החייל... האוכלוסייה האזרחית היא מחוץ לתחום..."

השקר הוא המאפשר לאומה זו לבצע את הנורא שבפשעים מתוך שליחות וציווי מוסרי, שהרי במישור ההכרתי אין לחשוד בגבלס שלא אמר את אשר עם לבו בחזונו על גרמניה שלאחר המלחמה. פרדוקס זה של פשיעה מתוך אידיאל, הוא העומד ביסוד חוסר-האונים בהבנת השואה. הכל יודעים "כיצד", אך איש אינו יודע "למה"? ואכן, רצח העם היהודי בידי גרמנים הוא מעשה חסר-תכלית, ועל כן אינו מתקבל על הדעת, שהרי מהותו של האבסורד הוא שלא ניתן להבינו, והשמדת היהודים בידי הגרמנים היא בראש ובראשונה אבסורד גמור. וכי כיצד ניתן להסביר את חוסר התועלת שברצח זקנים וחולים שימיהם היו ספורים ממילא, בידי אומה שהתועלת היא מקודשי קודשיה. על-פי קנה-מידה של תועלת אצל אומה במלחמה לא היה מי שחיבל יותר במאמץ המלחמה של הוהרמקט מאדולף אייכמן, ששיבש את המערך הלוגיסטי על-ידי עיכוב אספקת גייסות ונשק לחזית המזרח, בכך שגזל אלפי רכבות ממערך ההיסעים על מנת לספק יהודים למשרפות, וזאת דווקא בשלב המכריע של המלחמה, אחרי תבוסת סטלינרד.

חוסר-האונים של ההיסטוריונים בהבנת מניעה של השואה הוא בבחינת "חור שחור" בהיסטוריוגרפיה של העת ההיא, ונוח לו, להיסטוריון המצוי, לדלג על סוגיה זו במסגרת השפתיים שהוא משלם לטיעון השנור של "תורת הגזע".¹⁴ כידוע, ההסבר המקובל בניסיון לתהות על מהותה של הגרמניות בלבושה הנאצי הוא הגזענות. ממצאי הביולוגיה והאנתרופולוגיה של שלהי המאה התשע-עשרה ופירושיהם בכתבי גובינו, רטאן וצימברליין, וכן הדרוויניזם החברתי מבית-מדרשו של הרברט ספנסר (The Survival of the Fittest),

היינריך הימלר. מי שהביא את תורת המוסר הגרמנית למינציה בנאומו במי מפקדי מחנות הריכוז: "לאחר ש" סבלתם זאת, ונתתם ה" גונים... זה מה שמחשל אותנו. זהו דף התהילה ה" מזוהר הבלתי כתוב בקר רותינו... רוחנו, נשמתנו, אופיינו, לא ניזוקו..."

¹⁶ Helge Grabitz בספרה: NS-Prozesse (משפטי ה" נאצים, Heidelberg 1986).

¹⁷ רלף גיורדט, אילו ניצח היטלר במלחמה, (הוצי: מטר, 1991), עמ' 116 ואילך.

¹⁸ מוז, 9 באוקטובר 1943; כלומר, בשלב שבו הת" בוסה הגרמנית היתה כבר בלתי נמנעת.

גרמניה בשלהי שנות העשרים והאשם, כביכול, בעלייתו של היטלר לשלטון.

אולם משבר כלכלי עבר בעת ההיא על העולם כולו. תשובתה של ארצות-הברית למשבר היתה פי"ד רוזולט והנירדיל; תשובתה של גרמניה היתה היטלר ואושוויץ. ולא זאת, אלא אף זאת: גרמניה, בהנהגתו של היטלר, הקדימה את כל האחרים בריפוי חולייה הכלכליים, ובין השנים 1933-1938 צמח הת"י הגרמני ב-75 אחוזים! צמיחה חסרת-תקדים, העולה על מה שאירע בימי "הנס הכלכלי" של שנות החמישים... על פי הגיונם של החרדים לשלום הדמוקרטיה בעתות משבר כלכלי, צריכה היתה אפוא דווקא גרמניה בשלהי שנות השלושים להוות זוגמה של דמוקרטיה מתוקנת...

הסברים אחרים, הכושלים באותה מידה, הם ההשפלה שבחזרה ורסי, רקבונה של רפובליקת ויימר, ניהיליזם תרבותי, בגידת הקומוניסטים הגרמנים, האימה מפני הקר מוניזם הסובייטי, וכו'. כולם סובלים מאותו ליקוי מבני של הסבר חלקי, ועל כן שגוי, שבאמצעותו מבקש ההיסטוריון להימלט מן ההתמודדות עם הבעיה האמיתית – ייחודו של הרשע הגרמני.

מָצְדו השני של מתרס ההיסטוריוגרפיה (המרקסיסטית, בדרך כלל), ניצבת ההיסטוריוסופיה הכוללנית מאסכולת הרלטיביזם המוסרי נוסח תנה אָרְנֵדט, המחילה את "הבנליות של הרוע" על כלל האדם. למותר לציין שההכללה האוניברסלית של אָרְנֵדט אין לה אחיזה במציאות ההיסטורית, שכן היא נסמכת על **מקרה יחיד וחריג בפרשת גרמניה**. דוגמה אופיינית, פתטית משהו, היא ניסיון ההתחמקות של ההיסטוריונים הגרמנים, ועל כך בהמשך.

המכנה המשותף לאוניברסליסטים מסוגה של אָרְנֵדט, מחד גיסא, והיסטוריוגרפים מסוגם של טולנד, יחיל, באואר ואחרים, מאידך גיסא, הוא הטעון בדבר הנסיבות המיוחדות במינן אשר שררו בעת ההיא, ואשר בגינן נתאפשר השבר האנושי הנורא של השואה. דומה כי ניתן להפריך טעון זה בדוגמאות אחדות וקצרות שיובאו להלן, אחדות מבין איך-ספור, איור אקראי לרצף האי-מוסרי הגרמני המבטל את ערכם של הזמן והנסיבות:

■ אונברהאו היה סינר במרכז לחולי-נפש בעירה בשם קניגסלוטר. עם תחילת מבצע האוֹתְנֵזִיה שהנהיגו הגרמנים, לחשמדת אלה אשר "חייהם אינם ראויים לחיותם", היה מתפקידו של אונברהאו להמית את חוליו בגז או בזריקה. כאשר הופסק המבצע, בהתערבותה של הכנסייה, הועבר אונברהאו ל-Kommando T4 שעסק ברצח המוני בגז בטרבלינקה. לאחר המלחמה חזר אונברהאו למשרתו הקודמת, טיפול בחולי-נפש בקניגסלוטר.¹⁶

■ אונברהאו היה עובד למופת. אחראי, חרוץ ואהוד על מעבידיו. מכתבי ההמלצה שהציג בשו בו אל מקום עבודתו אחרי המלחמה הדגישו את יושרו ואת מוסר העבודה החבוה בו הצטיין. אונברהאו לא היה פושע, סוטה, סדיסט או מקרה-גבול.

■ לעומת אונברהאו, שיד המקרה שלפה אותו מאלמוניותו בתיקי משרד המשפטים הפדרלי, והוא איור מושלם ל"בנליות של הרוע" היכול לתרץ את מעשיו בטמטומו של העדר האנושי החף משיפוט

מוסרי, הרי פרשת הינקולוג די"ר קרל קלאוברג היא איור חריף לפרדוקס הגרמני ברמתו המדעית, שבו אמורה להיות חשיבות מכרעת לשיפוט הערכי של מי שנשבע את שבועת היפוקרטס.

קלאוברג, גינקולוג נודע, מחלוצי החוקרים במקצועו, היה איש מפתח במחקר לעיקור נשים, במסגרת תכנית שהכינו הגרמנים לעידן שלאחר המלחמה, שבו יהיה צורך בהמוני קְלוֹטִים לשימוש חד-פעמי. בבלוק 10 באושוויץ הזריק קלאוברג אל רחמן של 185 נשים חומר שנועד להשמיד את השחלות. ההזרקה בוצעה בלחץ רב, והנשים מתו בייסורים שאין לתארם. בתולדות הניסויים הרפואיים בבני-אדם, לא נפל חלקו של קלאוברג מזה של עמיתו למוסד, מנגלה. בשנת 1955 חזר קלאוברג מהשבי הסובייטי, התקבל בחמימות על-ידי קונראד אדנאואר, ושב אל מקום עבודתו בבית-החולים האוניברסיטאי של קיל. שם, חבר נכבד בקהילה המדעית, נערץ בשל ניסיונו העשיר, תרם את חלקו לביולוגיה של הריבוי.¹⁷

■ סביר להניח שיוזף מנגלה, אילו חזר לגרמניה היה נתקל בקשיים לו ביקש להשתלב במפעל המשפחתי המשגשג לציד חקלאי "קרל מנגלה ובניו" שבגינצבורג. אלא שהסיבה לכך לא היה לה דבר וחצי דבר עם רתיעתה המוסרית של סביבתו, שהיתה מקבלת אותו בזרועות פתוחות כמי ששירת נאמנה את המולדת, אלא עם העובדה שבניגוד לקלאוברג, לא היה ניתן לטאטא את פרשת מנגלה, שזכתה לפרסום עולמי, מתחת לשטיח. גם "מנגלה", שם נרדף לאימים שאין לתארם, נעדר לחלוטין היקש שלילי אצל הגרמני המצוי, והוא נישא בגאון על שלטי החברה, סמל למורשת משפחתית, חריצות וחכמת המעשה. נצר לשושלת יוחסין מאסכולת IG Farben מנסמן, סימנס, קרופ וכו', וכו'...

■ או הקטע הבא מזכרונותיו של אייכמן הלוקח מפרטיכל וזה:

"אני זוכר שבסופה של הוועידה [ונוה], היינריך ואני ישבנו לנו בניחותא ובהרחבת-דעת ליד האח המבוערת, ואז ראיתי אותו מעשן לראשונה, והרהרתי ביני לבין עצמי... 'מעולם קודם לכן לא ראיתי אותו מעשן. הוא שתה ברנדי, מזה שנים לא ראיתי אותו שותה...' ישבנו חבורה של רעים, לא, לא לשיחה עניינית, אלא על מנת להחליף כוח אחרי שעות רבות של מאמץ מתיש..."

אכן, חדוות היצירה ותחושת ההישג של הגרמני הנח מעמלו לאחר שגזר את מותם של 11 מיליון נפש.

■ אולם איש, כמדומה, לא הביא את פרדוקס המוסר הגרמני אל מיצויו "הפילוסופי" כפי שעשה זאת היינריך הימלר בנאומו לפני מפקדי מחנות הריכוז ועוצבות המבצע. הימלר, שבאישיותו נמוזה תרובת גרמנית של סנטימנטליות בכינית עם סדיזם קר (ראה ניקיש, לעיל), נכח, על-פי בקשתו, במעמדים של טבח המוני בידי עוצבות המבצע. לאחר שהתמוטט יותר מפעם למראה מחזות האימים (הוא התעלף למראה דם שניתו על מדיו מְרִי מקרוב בראשו של קרבן), נחרד האיש שמה יכרעו תלויניו תחת העומס הנפשי הכרוך במעשיהם. הוא החליט אפוא לחזק את רוחם בנאום נמלץ על הכורח המוסרי שבהשמדת יהודים.¹⁸ את נאומו סיים בהפלה מתורת המוסר: "לאחר שסבלתם

ושוב: **MittelEuropa** משכבר
 הימים. הגבולות הגרמניים
 משתרעת כבר היום מן הריין
 במערב ועד הרי הקרפטים
 במזרח, מן הים הצפוני ועד
 הים האדריאטי בדרום.

האוטובאהנים והמערץ מעומק לבו את ה"פיהרר" שלו, הוא אנטיזה גמורה לצלילות האדם הנעות בעולם הרפאים האורוליאני. ועל כן, 1984 הוא עדות יחידה במינה לכישלון רוחו של סופר, החופשית כביכול מכל סיג, להתמודד עם מוראותיה של המציאות.

גם כישלון הספרות התיעודית של הקרבנות עצמם, שחוו את תורת המוסר הגרמנית מאסכולת הימלר על בשרם, היא עדות לממד הטראנסצנדנטי של הגרמניות, שההכרה אינה ערוכה להתמודד איתו.¹⁹

אולם גם רובד הלא-מודע מן האסכולה הפרוידיאנית כורע תחת המסה הקריטית של הגרמניות. הפיתוי להבנת הפתור-לוגיה הגרמנית, בלבושה הנאצי, בכלים פסיכואנליטיים, הוא מרתק ומובן מאליו. אלא שעיומת עם האיוויים האינסטינקטיביים החבויים בתת-מודע על מנת להעלותם אל המודע (השלב המכריע בתת-מודע על מנת להעלותם הדין שייכשל אף הוא, שהרי מה עוד יכולים לדלות אל המודע שלהם הימלר או אייכמן, מי שאושוויץ משמשת להם אני-עליון. אכן, הנאצים הצליחו להפריך את תורתו של פרויד, שנוא-נפשם, בכך שיצרו מציאות העולה על כל דמיון, שכלל אינה נזקקת להדחקה. הם הוכיחו ליהודי "שלהם", מי שסבר לתומו כי גילה את מעמיקה האפלים של נפש האדם, כי לחינם צלל לתהומות; האימה האמיתית מצויה בהישגיד, על-פני השטח: "מתגלגלת ברחובות", כדברי תיאודור לטיג, שהיטיב לחוותה על בשרו.

לעולם יש לזכור שהיטלר לא סולק או חוסל בידי הגרמנים עצמם, שכן הללו נותרו נאמנים לו עד פְּלָה, וכי את סופו של

זאת... ונותרתם הגונים, זה מה שמחשל אותנו. זהו דף התהילה המזהיר הבלתי כתוב בקורותינו... רוחנו, נשמותינו, אופיינו לא ניזוקו..."

הבעיה בפרדוקס המוסר הגרמני מאסכולת הימלר מן הסוג דלעיל הנה כי במישור הסמנטי ניצבת ההכרה חסרת-אונים מולו. הרעיון המידי העולה על הדעת למקרא דבריו של הימלר, הוא ה-"New-speak" האורוליאני, אלא שגם בעריצות הסטאלינו-היטלרית של 1984 שורר היגיון פנימי אשר בלעדיו לא היה לספר קיום. עומק כישלוננו של אורוול נוכח הפרדוקס הגרמני בא לידי ביטוי בהיפוך המוסרי-כביכול, המשונן בפי גיבוריו מול הטלסקרין במהלך "שעת השנאה" לאמור: "מלחמה היא שלום, חולשה היא כוח, אהבה היא שנאה..." אורוול, אשר ביקש לתאר דוגמה קיצונית של התניה המונית בקרב נתיני דיקטטורות, לא הבין שגרמניה כלל לא נזדקקה לשטיפת מוח, שכן ממוחם של רוב הגרמנים לא היה מה לשטוף.

יתרה מזו, הסוריאליזם הקודר, מציאות האימה המתמדת, הדלות ושחיקת צלם האדם השורים על 1984, אין להם דבר וחצי דבר עם מציאות היומיום בגרמניה של היטלר. לא זו בלבד שהגרמני המצוי בשלהי שנות השלושים חי טוב יותר מרוב עמיתיו באירופה, ולא זו בלבד שהמפלגה יצרה למענו מדינת סעד אשר בתיקוניה הסוציאליים התקנאה אירופה כולה, אלא שלקיומו נוסף טעם האתגר הסוחף של האידיאל הנאצי. הגרמני השבע, הצוהל, המאמין בגדולת ארצו ובשליחותה, הגומא בפולקסווגן שלו את מיטב

¹⁹ כישלון אחר הוא ניסיונם של יונסקו, בקט, רוזיביץ' דומיחם, מאסכולת תי-אטרון האבסורד משלהי שנות החמישים והשישים, ליצור "טרגדיה חדשה" ולהתמודד עם פרדוקס הקיום בצל האימה ב-השראה גרמנית.

הנס פרנק, הנציב הכללי של פולין והאחראי הישיר להשמדת יהודי ארץ זו. התמורה לה זוכה פרנק הבן, המעז לתאר את אביו ללא כְּחָל וּשְׂרָק, ומבקש להנציח את זוועות הגרמנים בקרב בני עמו, היא נידוי חברתי ובוז. השבועון שטרן, שפרסם סדרה מפרי עטו תחת הכותרת "אבני רוצח נאצי" (Mein Vater, der Nazi-Mörder), פרסם גם את תגובות הקוראים שהגיעו למערכת בעקבות הסדרה. מבול התגובות נע בין ביזוי של הכותב כבוגד המטיל רפש בביתו שלו, ועד הצעות לתלותו. קומץ המכתבים של הסכמה מגומגמת עם הסדרה היו ללא שם ומען.

ארנסט נולטה ונרמולו של הרוע

יין עם יכול להתקיים עם עבר נפשע, משפט זה שפרנק-יוזף שטראוס נהג לחזור עליו במעמדים ממלכתיים, מחייב שאלה מקדי-מה, והיא: האמנם משלימים הגרמנים עם הקביעה לפיה פרק זה בקורותיהם הוא אכן "נפשע"? למרבה התמיהה, גם התשובה לשאלה זו היא לאו.

עדות לסוגיה קשה זו, המעוררת הרהורים נוגים נוכח ההגמוניה הגרמנית המחודשת באירופה, ניתן למצוא בווי-כוח בין ההיסטוריונים הגרמניים משלהי שנות השמונים. מורכבותו של הוויכוח הנזכר בשאלת האשמה הגרמנית, מאורע תקשורתי שהיה בינתיים למושג (Der deutsche Historikerstreit) חורג מגבולות מאמר זה, אך כיוון שביסוד הרביזיוניזם ההיסטורי בוויכוח בלט הניסיון לנקות את גרמניה מאשם, מן הדין לסקרו בקצרה.²²

ביסוד טיעונו של ארנסט נולטה, מחשובי ההיסטוריונים הגרמניים בדור האחרון, המייצג את המרכז הפוליטי, והבולט בין הרביזיוניסטים ההיסטוריים בוויכוח, עמדה הקביעה לפיה את ההשראה להשמדת היהודים קיבל היטלר מהסובייטים. אם לפשט את המלל הבלתי נדלה של נולטה לשורה התחזונונה, חשש היטלר מפני חיסולה של גרמניה בידי הבולשביקים, קרי יהודים, ועל כן הקדים רפואה למכה והחליט להשמיד את יהודי אירופה. אכן, טיעון מפליא לנוכח העובדה שבמייין קמפף (1924), הספוג אמנם שנאה פתולוגית ליהודים, כמעט שאין התייחסות לבולשביזם, לא כל שכן אל הקומוניזם, כאל סכנה קטלנית לגרמניה.

טיעון נוסף שעלה בוויכוח, מפותל פחות ומקובל יותר בציבור הגרמני, טוען שמעשי הנאצים – ברבריים ככל שיחיו – אינם חורגים מרצף של מעשי פשע, ובתוכם רצח עם, המלווים את דברי-ימי האנושות משחר ההיסטוריה. יתרה מזו, הם אף פחותים בחומרתם. איור לכך ניתן למצוא במשפט מפתח המעיד על תפיסתו של נולטה בסוגיה זו, לפיו, לעומת משטרו של סטאלין: "יש לראות במשטר הנאצי כמעט אידיליה ליברלית, שבה שרד משטר החוקי"²³! הבעיה עם משפט זה של נולטה, שעורר, כצפוי סערה בקרב מבקריו, היא שביסודו של דבר הצדק עמו. ברמת הפרט, ועל פי הקודקס של חוקי נירנברג, היתה גרמניה מדינה מתוקנת לכל דבר, ולעומת האנרכיה ששררה בעת ההיא באירופה כולה, קל וחומר בברית-המועצות, התנהל הרייך כמופת של סדר ומשמעת. לא הפרט היה הפושע, המדינה היתה פושעת. למותר לציין אפוא ש"נרמולו" של הפשע הגרמני על-ידי הפיכתו ל"יעוד" אחד מגילויי השגרתיים של הרוע האנושי,

הרייך כפה כוח מבחוץ. צבאות "השחרור" ממזרח, אך גם אלה שממערב, לא נתקבלו בפרחים, אלא בקרבות מרים ובאוכלוסייה עוינת, ובקרבות עד הבונקר האחרון. אכן, אחד ההיבטים המביכים בתולדות גרמניה הוא הנאמנות העיוורת של כלל הגרמנים להיטלר, והעדר ניסיון משמעותי למרידה מצדם, תופעה המחריפה שבעתיים על רקע התנערות הרוסים מן הקומוניזם בעצם ימים אלה.

ניסיון ההתנקשות הנודע של הקבוצה בראשותו של קלאוס פון שטאופנברג (Stauffenberg), נערך רק ביולי 1944, כאשר כל קצין בווהרמכט ידע כבר את גודל התבוסה, ושקצה של גרמניה נחרף. יתרה מכך, המניע המוסרי של המתנקשים (נוסף על האופורטוניזם של המבקשים להציל את עורם), היה בטל בשישים, תופעה הבולטת ביתר שאת על רקע האנטישמיות והגזענות של כל חברי הקבוצה. היטיב להביע זאת אחד מראשי הקושרים, יוהנס פופיץ (Popitz):

בשאלת היהודים, הייתי אני, כמומחה בעניינים אלה בתקופת ויימאר, משוכנע לחלוטין, כי על היהודים להיעלם מעמדותיהם במנהל הציבורי ובחיי הכלכלה. ואשר לשיטות שנקטו לאחר 1933, המלצתי פעמים מספר על תהליך הדרגתי יותר, במיוחד עקב ההשלכות הבלתי רצויות על מדיניות החוץ שלנו.²⁰

וברטולד שטאופנברג, אחיו של קלאוס, ומראשי הקושרים אף הוא, אמר:

בתחום מדיניות הפנים מחייבים אנו לרוב את רעיונות הנציונל-סוציאליזם. רעיון הגזע... נראה לנו [כפתרון] הולם ונכון לבעיותינו בעתיד...²¹

אם כי יש להודות שהוא ואחיו חשבו שהאופן שבו הוצא לפועל הפתרון הסופי היה מוגזם...

כיוון שאין תבורת הקושרים חשודה על אהבת יהודים יתרה, אפשר היה לצפות מאומה המכה על חטא, כי לפחות שטאופנברג יימנה עם גיבוריה האומיים. אלא שההפך הוא הנכון, וזכרו של הקולונל הגידם מוכפש כבוגד, מי שהפר את שבועת האמונים לפיהרר, וכל הניסיונות לציין את מועד ההתנקשות במסגרת ממלכתית עולים בתוהו בגין איבתו של הציבור למעשה.

גרמני יוצא-דופן נוסף, החש על בשרו את איבת בני עמו כלפי מי שמעז לבקר את העבר, הוא ניקלאס פרנק, בנו של

אספסוף גלוחי הקדקוד הוא חוט השני הבורך את הר-מבליקה המדרלית עם ה-רייך השלישי. מסוכן ממנו שבשתיים הוא הרוב הדומם, הגרמני האוטנטי, המהוגן, "העומד מן הצד", בשלב זה.

²² מבין הקטרוט הענפה ב-נשא, ימצא הקורא העברי עניין בספרו של ההיסטוריון הבריטי ריצ'רד אונס (Evans), בצלו של היטלר (הוציא עם עובד, 1991).

²⁰ Spiegelbild einer Verschworung: Die Kaltenbrunner Berichte an Borman und Hitler über das Attentat vom 20.7.1944, Stuttgart, 1961.

²¹ שם, עמ' 326.

²³ בחצת הקומוניזם כמרושע יותר מן הנאצים, ממשיך נולטה את התיאור הנאצי המקובל של הקומוניזם הסובייטי כהתגלמות מות הרשע.

